

Socialpædagogik mellem professionsudøvelse og professionsuddannelse

Er der voksne nok nede i børnehaven til at lytte til mig, når jeg ikke har det godt, er der nogen, der trøster mig, når jeg falder, er der nogen, der kan læse højt, så jeg kan blive sprogstimuleret, er der en ordentlig madordning, så jeg kan få noget ordentligt at spise, når jeg har været ude at lege hele formiddagen på legepladsen?

Mette Frederiksen (S), ved afslutningen af
Folketingets 1. behandling af
L 170 den 14. marts 2007.

Af Karsten Tuft

Anledningen til artiklen er den nye *dagtilbudslov* som regeringen indgik aftale med Dansk Folkeparti om den 31. oktober, 2006. Artiklens første del blev bragt i sidste nummer af *Tidsskrift for Socialpædagogik*, nr. 19, december 2006.

Lovforslaget blev fremsat den 28. februar, 2007, og Folketingets 1. behandling foregik den 14. marts. Debatten findes på folketingets hjemmeside og er nedslående læsning, der handler om statslovgikkens livtag med civilsamfundet.

Betænkningen foreligger nu i udkast, og på tirsdag den 22. maj er 2. behandling af lovforslaget sat på Folketingets dagsorden. 3. behandling følger sikkert kort efter, og loven kan så træde i kraft den 1.

august i år. Det ser jeg som et forsøg på fjendtlig overtagelse.

Det fremgår af betænkningen, at lovforslaget vil blive vedtaget med regeringens stemmer kun støttet af Dansk Folkeparti. Det opløftende er, at Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti, Det Radikale Venstre og Enhedslisten vil stemme imod. Jeg ved ikke, hvad Ny Alliance, Morten Messerschmidt og Louise Frevert vil stemme.

Da lovforslaget bryder eksplicit og voldsomt med den dagtilbudskultur, der er udviklet af civilsamfundet gennem 100 år, er det meget bekymrende, at vedtagelsen sker med så stor splittelse. Udgrænsningen af civilsamfundet ses i, at det er slut

med at tænke dagtilbud ud fra børns ret til barn-
dom og barnekår, slut med forældrebestyrelsernes
kompetence i forbindelse med ledelsen, forældre-
bestyrelserne bliver betydningsløse. Der sker ingen
ændring i forringelserne med færre voksne i
direkte kontakt med børnene og *afskaffelsen af den
faste madordning*, der hører til de absolutte
kerneverdier i dagtilbudene, fastholdes.

Min opfattelse af regeringens tænkning kan ud-
trykkes på to måder.

Først: hvis der er noget, der karakteriserer et
civilsamfund, så er det dette, at besøgende får mad
og drikke. Det hører til det faste grundlag for al
gæstfrihed, at gæster beværtet. Beværtet gæster
ikke, er det dårlig opførsel eller bevidst fornærmel-
se. At børn ikke bydes på mad og drikke i dagtilbu-
dene, der skulle tilgodese børnenes ret til en
meningsfuld hverdag, er en hån mod det civilsam-
fund, der har skabt dagtilbudene. Det er ydmygen-
de ikke at kunne give børn mad.

Til forståelse af det liberale kapitalistiske samfund
er det blevet fremhævet, at *knaphed* her bliver en
dominerende værdi. Jo mere rigdom, jo mere
knaphed. I 1950'erne, da vi ikke have nær så mange
penge som nu, fik alle børn mad i daginstitutioner-
ne. Når vi nu er blevet meget rigere, ja så er
fornemmelsen af knaphed også vokset så meget,
at vi ikke længere føler, at vi har råd til at give
børn i dagtilbud mad. Det er ud fra enhver betragt-
ning en ubehagelig mentalitet: du må gerne komme
på besøg – men hvis du vil have noget at spise og
drikke, så skal du selv medbringe det. Hvis det
fortsætter på den måde, og vi bliver endnu rigere,
så kommer børnene måske også til at betale for at
gå på toilettet og bruge gyngerne på legepladsen.
Dernæst: dagtilbudene skal nu organiseres, så
Regeringen altid og uden tøven kan få sine mål
indfriet. Derfor skal den decentrale ledelsesstruktur

udryddes; til “decentral ledelsesstruktur” hører
børns selvbestemmelse, forældres ledelsesansvar
og den enkelte institutions udstrakte selvstyre med
hensyn til pædagogisk indhold. Til “Regeringens
mål” hører for tiden “verdens bedste folkeskole”,
som det udtrykkes i globaliseringsstrategien fra
april 2006, og dette mål skal dagtilbudene rettes
ind efter. Senere kommer sikkert andre mål, som
Regeringen sætter. Dagtilbudene splittes derfor op,
så 0-6 års dagtilbudene skal have skolestart som
fokuspunkt og ikke det enkelte barns ret til barn-
dom og barnekår. Dagtilbudene fra 6 år og opefter
skal have andre mål. Det skal sikkert også være
noget med skole eller rettere uddannelse, som
skolen nu kaldes.

Serviceloven har udviklet et fornemt værdisæt,
hvor den enkeltes rettigheder spiller en stor rolle.
Det gælder ikke mindst den udbredte tænkning i
selvbestemmelsesret, der med sin henvisning til
Grundloven har godt fat i traditionen. Regeringen
ønsker al rettilighed, der smager af selvbestemmel-
se, flyttet så langt væk som overhovedet muligt, og
gerne ud på en isflage med sydlig kurs; børnene
skal indfri Regeringens mål. Børn skal også gerne
selv sætte sig mål, men så de skal forstå, at de skal
sætte sig Regeringens mål som deres egne. Som
eksempel kan tjene, at Regeringens reform af
offentlig service omfatter, at “Regeringen vil
hindre sen skolestart” (“24 timer”, 5.1.2007):
tidligt i skole, ikke noget med 10.klasse, hurtigt i
uddannelse og så ud på arbejdsmarkedet, hvor de
skal blive, til kisten kalder.

Hygge, varme, venlighed og mad (Arnvig 1918)
blev fremhævet som centrale værdier, da fritids-
hjemmene blev skabt for næsten 100 år siden. Det
er indlysende, at disse konkrete værdier har
civilsamfundet som rod. Dagtilbudene (og døgn-)
blev tænkt ud fra, at familiernes opløsning betyder

samfundets opløsning – at styrke familierne er at styrke samfundet. Regeringen tænker ud fra økonomisk konkurrence, skattelettelser, osv. “En ekstra indsats skal kunne betale sig”, og dette motto har betydet, at alle har vigepligt for gridsk-hed. Hvad som helst kan kalde sig “en ekstra indsats”, og kun verdensfjerne tosser vil omtale deres arbejde som noget med at passe sine pligter. Udtrykket “betale sig” sætter ingen øvre grænse; selv den mest ublu og grådige udnyttelse vil kunne dække sig ind under mottoet. Uanset hvor meget man tager sig betalt, så er arbejdsmoralen kommet på linje med lotterimoralen, så den ekstra indsats kan forholde sig til betalingen som den store lotterigevinst til den lille indsats på et enkelt lod. Som særlige trusler i den ny lov om dagtilbud fremhæver jeg:

1) Dagtilbudene er rykket ud af socialministeriet og over i et mindre sikkert og stabilt ministerium. Det hedder nu ikke “0-6 års dagtilbud” e.l., men “Dagtilbudene til børn til skolestart”, og det er formentlig planen i næste træk at flytte dem ind i undervisningsministeriet, så sammenkoblingen til skolestart kan forstærkes. Ordet “førskole” dukker op igen, og måske vil den næste udvidelse af skolealderen være ned til 3 eller 1 år. Dagtilbud skal ikke være grundlag for børns ret til barndom men for Regeringens indfrielse af sine mål. Jeg gentager: dagtilbudenes formål set ud fra det civilsamfund, der har skabt dem, er at danne en karakter, der egner sig til livet i civilsamfundet: familiemedlem, borger og arbejdskraft i den rækkefølge. Man skal lægge mærke til retorikken ved lovens annoncering i oktober 2006: “Formålet er at give hele området en massiv opkvalificering”. “Det kræver, at der gøres op med den hidtidige pædagogik og læringsfilosofi.” Det betyder, at arbejdskraft skal være det monotone politiske

mål.

2) Forældrebestyrelsen har på nuværende tidspunkt ret til på lige fod med kommunalbestyrelsen at godkende læreplanen efter § 8 a, i Serviceloven. Det ændres i § 10 i Dagtilbudsloven til: “Kommunalbestyrelsen skal godkende den pædagogiske læreplan”. Forældrebestyrelsen mister al magt. Der skal være direkte og åben kommandogang fra centralt hold og ud i den enkelte institution. Jeg gentager: dagtilbudenes formål ud fra det civilsamfund, der har skabt dem, er at være forum for en alliance mellem forældre og professionelle i opdragelsesspørgsmål, og opløsningen af denne alliance er et af de vigtigste punkter i de igangværende reformer.

Disse ændringer skal ses i sammenhæng med, at den enkelte daginstitution ikke længere har sin egen leder. Lederen er i flere og flere kommuner leder for flere institutioner med det formål at knytte lederen til den kommunale forvaltning og bryde med lederens tilknytning til den enkelte institution. Gennem dagtilbudenes 100-årige historie har *selvstændighed* været den hyppigst forekommende værdi i pædagogiske målformuleringer. Det er denne værdi, der angribes overalt; opmåling, registrering og indtastning af børns kompetencer, planer for deres udvikling, fjernelse af medarbejdernes og forældrenes suverænitæt, styring og regulering af deres adfærd, osv. Samme udvikling har længe været i gang på skoleområdet gennem præcise, klassetrindelte fagmål, prøver og elevplaner med status og prognose for den enkelte elev.

Profession – udøvelse – uddannelse

Jeg gør følgende gældende:

For det første, at det for en hurtig betragtning kan se ud, som om man på daginstitutionsområdet har

haft et positivt forhold til uddannelse (oprettelse og udvikling af seminarier), mens døgninstitutionsområdet har haft et negativt forhold til uddannelse (modstand/skepsis mod seminarier). Kigger man nærmere efter, så har begge områder et positivt forhold til uddannelse fra begyndelsen – det gælder både Anna Wulff og Ludvig Beck. Begge områder er også fælles om at lægge klar afstand til statens indblanding. Forskellen er, at daginstitutionsområdet har haft tiltro til, at man kunne bevare civilsamfundets selvstændighed også i forbindelse med etableringen af uddannelse på seminarier, mens man på døgnområdet i langt større udstrækning har udviklet uddannelse i tæt tilknytning til praksis med uddannelsesinitiativer lokalt og på landsplan gennem den enkelte institution og gennem fagorganisationerne.

For det andet, at civilsamfundslogikkens primære værdi er selvstændighed. Statslogikkens primære værdi er sammenlignelighed. Det betyder, at kun de forskelle, der kan måles, skal have opmærksomhed. Sportens konkurrencer med deres præcise og kontrollerbare sammenligninger tjener derfor som udmærket forbillede for staten men ikke for civilsamfundet og slet ikke for markedet. Markedets aktører vil gøre alt for at undgå at skulle konkurrere, som man i de forskellige sportsgrene gør det med fintmærkende og nøjagtige måleinstrumenter anvendt på fuldstændig ens vilkår.

De generationer, der er under uddannelse nu, og som typisk er født i begyndelsen af 1980'erne, har i deres opvækst mødt den største grad af selvbestemmelse, der nogensinde har gjort sig gældende i daginstitutionerne. Den pædagogiske praksis har i vid udstrækning vægtet børns egen kultur, fri leg, selvforvaltning, at være medskabere af egen udvikling. Al erfaring tyder på, at generationerne selv sætter stor pris på disse værdier, og at de også

vægtes højt i brede kredse af samfundet. Med de nuværende tendenser i den pædagogiske praksis ser det ud til, at de samme generationer vil komme til at skubbe denne pædagogik til side. Måske kan man ligefrem tale om, at de kommer til at bryde med deres egen opvækst. Ja, måske kan man ligefrem tale om, at de nuværende unge generationer kommer til, imod deres egen vilje, at forråde den opvækst, de har vurderet højt.

Parallelt hertil ser vi, at de generationer, der i slutningen af 1960'erne og op gennem 1970'erne gennemførte det, Thomas Ziehe kalder for den første moderniseringsfase med emancipation fra tidligere rigide, livsfjerne og autoritære former, hvor de brød med værdier, de udviklede et meget kritisk forhold til, – at de generationer nu svinger tilbage til noget, der bringer tydelige mindelser om netop disse tidligere former, som de ellers gjorde meget for at frigøre sig fra. Det kan føles, som om emancipationen i 1960'erne og 1970'erne ikke var virkelig dybtgående men blot var en maske, der uden besvær skiftes ud. Der er altså efter min mening ikke tale om, at vi nu befinder os i den 2. moderniseringsfase i Thomas Ziehes forstand. Thomas Ziehe taler om, at de nuværende generationer står overfor en ubegrænset vifte af valgmuligheder, hvor vanskeligheden består i de ubegrænsetheden. Vi befinder os heller ikke i en periode med selvdannelse eller selvrealisering. Tværtimod er der efter min mening tale om, at den moderniseringsfase, vi nu er i, indeholder en mere og mere præcis diagnosticering og vejledning af den enkelte unge ud fra opmåling og prognose. Anthony Giddens skildrer denne udvikling udmærket, når han taler om, at modernitetens institutionelle refleksivitet gennemtrænger den enkeltes egen, selvets refleksivitet og trænger helt ind i personlighedens inderste (Giddens 1996). Modernitetens

refleksivitet trænger “ind i selvidentitetens og de personlig følelsers inderste” (ibid. 23), “selve de sociale relationer og til selvets intime verdener” (ibid. 30), “de intime aspekter af det personlige liv”, og “strækker sig helt ind i selvets inderste” (ibid. 46). Derfor er vanskeligheden i den nuværende fase ikke de mange valgmuligheder, men at ens eget selv bliver forklædt, at man bliver usikker på, hvem man selv er. En af de vigtigste metoder til at skabe denne ufærdighed, usikkerhed og ikke-godkendthed er det enorme prøvesystem, der gennemsyrrer alle dele af samfundet; uddannelse, arbejde, underholdning, osv.. I skolen og uddannelsesverdenen har dette kosmokokkiske prøvesystem nu langt overtruffet tidligere tiders pryglestraf som styringsredskab. Det er dette system, der nu skal udvikles nedad til pludrestadiet og opad til demensen. Princippet er at holde hver enkelt fast i en permanent position som ikke-godkendt eller som endeløst på-vej-til-godkendelse. Man kan som metafor tænke på den grimme ælling; uanset om den var grim eller smuk, så ville ænderne ikke godkende den. Man kan også tænke på den megen tale om anerkendelse; der tales så meget om det, fordi det er en omhyggeligt organiseret mangelvare.

Det er, som om vi nu virkelig får styr på at realisere Rousseaus totalitære drøm, hvor det totalitære udvikler sig modstandsløst og fremtræder som den enkeltes egen vilje: “Lad Deres elev tro at han altid er den overlegne, og sørg for at det altid er Dem som er det. Der gives ingen så fuldkommen underkastelse som den der bevarer et skin af frihed; på den måde lægger man selve viljen i lænker. (...) Ganske vist skal (barnet) kun gøre hvad det selv vil, men det bør kun ville det som De vil have det til at gøre. Barnet bør ikke tage et skridt som De ikke har forudset. Det bør ikke kunne åbne munden, uden at De ved hvad det vil

sige.” (Rousseau 1962: 129ff). Rousseau formulerer her statslogikkens pædagogiske ideal. I modsætning hertil formulerer Kant civilsamfundslogikkens pædagogiske ideal: “Man skal fra den tidligste barndom lade barnet være frit i alle henseender (...) Den *praktiske* eller *moralske* (opdragelse) er den, hvorigennem mennesket skal dannes, for at det kan leve som et frit handlende væsen. (*Praktisk* kalder man alt det, som har relation til frihed). Den er en opdragelse til personlighed, opdragelse til et frit handlende væsen, som kan forsørge sig selv og være medlem af samfundet, samtidig med at det har en indre værdi for sig selv.” (Kant 2000:38ff). Kant understreger, at friheden omkring moralsk opdragelse skal være reel og ikke som hos Rousseau et skin: “(Moralsk opdragelse) beror da ikke på disciplin, men på maksimer. Alt ødelægges, hvis man vil lægge eksempler, trusler, straffe osv. til grund for den. Da ville den være blot og bar disciplin. Man må sørge for, at eleven handler rigtigt ud fra egne maksimer, ikke af vane, og at han ikke blot gør det gode, men gør det, fordi det er godt.” (Ibid: 67. Jf. *Kritik af den praktiske fornuft og Grundlæggelse af sædernes metafysik*).

Med Lawrence Stone kan man komme til at tænke i retning af, at “a process of ‘social reversion’ slowly turn the pendulum back in the other direction. The duration of each of these swings (...) seems to have been about a hundred years” (Stone 1979, s. 339). Set ud fra Stones 100-års forestilling, så vil de nuværende stramninger først nå deres maximum o. 2070.

Kopimaskinen

August Ludwig Schlözer (1735 – 1809) er en central person i to videnssammenhænge. Schlözer har tæt forbindelse med statsprojektets etablering af dels *statistik*, dels *pædagogik*.

Under 1700-tallets enevælde er staten en drøm, som oplysningens fædre italesætter. Schlözer, der blandt sine forbilleder har den svenske botaniker Linné, som han arbejdede sammen med i en periode, påbegynder udviklingen af statistik, dvs. præcis og troværdig opmåling og sammenligning af lande ud fra tal, og pædagogik, dvs. præcis og troværdig bestemmelse af de lovmæssigheder, der styrer børns udvikling, således at der kan udformes metoder og hjælpemidler til den rette udvikling af dem.

Gennem mere end 200 år har denne måling og tælling udviklet sig, så vi nu kan være deltagere i et fantastisk forsøg på at få hele virkeligheden kopieret og indtastet. Der satses ubegrænsede ressourcer på denne kopieringsdrøm. Den udtalte formodning er, at vi så endelig vil kunne sætte virkeligheden på formel og – lige som Rousseau drømte og skrev om – give præcise forudsigelser af, hvad der er det rigtige at gøre med hvem. Altså: skabe helhed og sammenhæng i børns liv. Jeg mener nu som før, at viljen til at skabe helhed og sammenhæng i børns eller andres liv er kernen i den totalitære drøm, og at denne drøm har stærke rødder i oplysningsprojektet og forbinder oplysningsprojektet med enevælden.

Den drøm, der ligger bag forsøget på at få virkeligheden kopieret, indtastet og sat på formel er fortsat drømmen om at kunne forudsige. Statistikken vil forudsige samfundets udvikling. Pædagogikken drømte oprindeligt om at kunne forudsige børns udvikling. Det er muligt, at "pædagogik" har undergået en indholdsforvandling, men i så fald må det undersøges med mistænksomhed.

Socialpædagogik mellem Rousseau og Kant

Selv om der har været enkelte undtagelser, så er situationen den, at socialpædagogik i den danske

tradition ikke har en udviklet og vital forbindelse til de filosofiske rødder. Paul Natorps udvikling af sit begreb om socialpædagogik er en central del i hans skarpe kritik af Herbart for at ville gøre pædagogik til en diskussion ud fra psykologi med det formål at reducere opdragelse til et spørgsmål om undervisning. Natorp forsøger på sin måde (måske ikke helt vellykket) at forankre denne kritik i en tilbagevenden til Kant.

Efter min mening er det korrekt, at Kants filosofi giver grundlag for at tænke socialpædagogik ud fra frihed, vilje og moral, mens Rousseaus filosofi giver grundlag for at tænke pædagogik ud fra pietismens ideal om "unausgesetzte Beaufsichtigung". Kant, der var huslærer i 7 år, ønsker det frit handlende barn. Fantasifiguren Emil skal derimod opleve at gøre alt ud fra sin egen vilje, men skal intet gøre uden, at Rousseau har planlagt det. Rousseau gennemskuer alt hos Emil, forudser alt, planlægger alt. Rousseau gør pædagogik til panoptikon. Kant gør opdragelse (frihed) til den højeste filosofi og pædagogik (metoder) til den laveste.

Kants filosofi vil argumentere og redegøre for det umulige i det franske oplysningsprojekt. Oplysning er, siger Kant, ikke et spørgsmål om viden, ikke et spørgsmål om at læse encyclopædien. Oplysning er et spørgsmål om mod. Mod til at bruge sin egen forstand og dermed træde ud af den selvforskyldte umyndighed (Kant 1783, *Hvad er oplysning?*). Kant lægger hermed klar afstand til Rousseau, der organiserer Emils hjælpeløshed i en sådan grad, at han forbliver i denne tilstand. Rousseau arrangerer Emils ægteskab med Sofie, og da de får et barn – så må Emil bede Rousseau om at være opdrager. Emil mangler i alt væsentligt det *mod*, Kant sætter som forudsætning for oplysning; Emil magter derfor ikke at gå ud af den selvforskyldte umyn-

dighed, han lever i.

“...I kan sige til politikerne: 'I skal vide, at det, I måler, ikke viser, om vi dur til vores arbejde'.”

Jørgen Husted, *Folkeskolen* 7/2001

Dokumentationsfælden

Det er meget udbredt at acceptere kravet om at dokumentere. Men det er en fælde.

Fælden er bygget op på den måde, at der først signaleres, at der kan udtrækkes elementer, som kan måles. Herefter er *dokumentation* (måling) så kun et teknisk spørgsmål.

Fælden er konstrueret på denne måde: Alle ved, at dokumentation af de væsentlige sider af pædagogisk arbejde (selvværd, venskab, mening, osv.) ikke er mulig. Alle ved udmærket, at i virkeligheden er alt det, der føres frem, som om det er dokumentation, kun skøn, gæt, antagelser, formodninger, som jo netop ligger uden for det, der kan dokumenteres. Der skal derfor gennemføres et mummespil, hvor aktørerne skal lade som om disse skøn og personlige afvejsninger er dokumentation, selv om alle ved, at det er *pseudo-dokumentation*. Fælden kommer af hierarkiet i dette mummespil. Når *ægte* dokumentation, altså noget, der virkelig kan måles (f.eks. børnenes højde eller vægt) sagsbehandles i et hierarki, så har den, der sender dokumentationen ind, en viden, der er lige så god som magt. Højden og vægten er målt og kan ikke ændres, uanset hvilken plads i hierarkiet, man har. *Men*: Når skøn og afvejsninger, pseudo-dokumentation, behandles i et hierarki, så bliver den, der søger sine skøn godkendt oppe i systemet, totalt afhængig af den overordnede, fordi det hele så afhænger af, hvad den overordnede vil godkende som (pseudo)dokumentation. I hierarkiet betyder det, at den, der står på et højere trin pludselig får en enorm magt; skal dokumentations-spillet få lov

at fortsætte eller ej?

Dokumentationsspillet drejer sig altså slet ikke om dokumentation men om et magtspil, hvor de institutioner, der hidtil har haft stor selvstændighed, skal gøre styrbare. Ved at tvinges ind i en pseudo-viden og pseudo-diskussion gøres den enkelte institution afhængig af et mummespil. Det eksemplariske, dokumentation, progression osv. er greber, der tjener til at centralisere magten.

Afslutning

Den 22. maj, 2007, var der 2. behandling og to dage efter, den 24. maj, 3. behandling af L 170 om *Dagtilbud*. Loven blev vedtaget. Imod stemte Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti, Det Radikale Venstre og Enhedslisten. Tiden må vise, hvor langt de totalitære træk, der hermed har udlagt skinner i civilsamfundet, får plads til at udvikle sig.

Karsten Tuft er seminarielektor, cand. psych. og ph.d. ved Jydsk Pædagog-Seminarium.

Litteratur

Immanuel Kant (2000): *Om pædagogik*. Forlaget Klim

Jean-Jacques Rousseau (1962): *Emile – eller om opdragelsen*. 1. del. Borgens Forlag

Lawrence Stone (1979): *The Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*. Pelican Books

Ziehe, Thomas (200?): *Farvel til halvfjerdsnerne! I: Øer af intensitet i et hav af rutine*.

